

22. marts 2019

J. nr. 00.17.00A30-0002

Referat fra møde i Grønt Dialogforum den 18. marts 2019 kl. 16-18 i mødelokale A på Ullasvej 23

Deltagere: Ole Rødvig (NMU), Karen Nørregaard (Bornholmske Borgerforeningers Samvirke), Jens S. Køfoed (Bornholms Landbrug), Kurt Jensen (Friluftsrådet), Poul Veise (Danmarks Naturforeningsforening), Kåre Kristiansen (Dansk Ornitologisk Forening), Pernille Lydolph (Destination Bornholm), Mogens Ellebye (Danmarks Jægerforbund), Hans Jørgen Jensen (LAG Bornholm), Elisabeth Falk (Foreningen Bornholm), Erik Thorsen (Danmarks Sportsfiskerforbund), John Jespersen (Bornholms Miljø- og Energiforening), Hans Henrik Ipsen (Bornholms Energi & Forsyning), Peter Haase (Bornholms Naturhistoriske Forening), Anka Nordvig Sonne (RIS), Michael Hansen Bager (Center for Psykiatri og Handicap), Ole Holm Pedersen (NMF), Michael Brandt-Bernbom (NMF), Simon Vemmelund (NMF) og Katrine Høst (NMF).

Afbud: Leif Olsen (NMU), Niclas Fick (NMU), Cæsar Funch Jensen (BOFA), Finn Ole Nielsen (Bornholms Museum), Lena Schenk (RIS), Steffen A. Jørgensen (Skovdyrkerne) og Søren Friese (Naturstyrelsen Bornholm).

Forkortelse:
NMU: Natur- og Miljøudvalget
NMF: Center for Natur, Miljø og Fritid
RIS: Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat

Referent:
Katrine Høst (NMF)

Punkterne er inddelt i:
B = beslutnings- eller godkendelsespunkt
O = orienteringspunkt
D = drøftelse

1. Godkendelse af dagsorden (B)

Dagsorden godkendt uden bemærkninger.

2. Godkendelse af referat fra møde den 10. december 2019 (B)

Mogens Ellebye, Danmarks Jægerforbund, har indsendt en tilføjelse til punkt 5c i referatet. Denne tilføjelse er indsat i referatet. Der var ingen yderligere bemærkninger, og referatet blev godkendt.

3. Kort orientering (O) fra Center for Natur, Miljø og Fritid vedr.:

a. Biodiversitetspuljen 2019

Ole Holm Pedersen orienterede om status for biodiversitetspuljen i 2019. Der er i alt i 2018 og 2019 indkommet 59 ansøgninger om i alt 96 projekter. I 2018 blev der for biodiversitetsmidlerne foretaget 29 oprensninger af søer, tre etableringer af søer og to reetableringer af mindre vandløb. I 2019 er der foreløbigt planlagt tre projekter om genopretning af vandløb og omkringliggende enge samt at fortsætte indsatsen med oprensninger og nygravninger af mindre søer.

Ole orienterede herefter om arbejdet med et af de igangværende projekter 'Tommesløkken', som omfatter rydning og hegning af et engareal, og om to kommende projekter, som omhandler genåbning af rørlagte vandløb i henholdsvis Flisebækken uden for Nexø og ved Stenløsevej samt et par eksempler på oprensede søer.

Budgettet for biodiversitetspuljen i 2019 er på 605.000 kr. inkl. midler til administration. Hertil kommer 102.000 kr. fra puljen i 2018, som forventes overført til 2019.

Udgangspunktet for puljen i 2019 er en fortsættelse af arbejdet i 2018, hvor der især er fokus på den våde natur som søer, vandløb og enge. Dette udelukker imidlertid ikke, at der kan bevilges midler til andre projekter. Hvis der ansøges om andre typer projekter, vil disse således også kunne komme i betragtning.

Der kan løbende indsendes ansøgninger. Ansøgninger skal sendes til nmf@brk.dk.

Det blev bemærket, at det ud over oprensning også kan være relevant med rydning af træer omkring vandhuller samt løbende vedligehold, så de ikke gror så hurtigt til igen.

Der blev spurgt til hvor på kommunens hjemmeside, der kan læses om biodiversitetspuljen. Svaret er, at det kan der ikke lige nu, men Natur og Miljø vil snart lægge ny information om puljen på hjemmesiden.

Det blev nævnt, at Danmarks Sportsfiskerforbund på Bornholm arbejder på et projekt om at få mere vand i de bornholmske vandløb i de tørre perioder, som de gerne vil have fremmet. De vil formodentlig indsende en ansøgning til biodiversitetspuljen senere. Et sådant projekt vil også kræve en række myndighedstilladelser.

b. Projektet Bornholms Grønne Bølge

Michael Brandt-Bernbom fortalte om projektet Bornholms Grønne Bølge, som er et forsøg på at skabe et stykke sammenhængende natur på tværs af Bornholm. Nordeafonden har bevilget midler til et forprojekt i 2019. Forprojektet gennemføres af Bornholms Regionskommune i samarbejde med Naturstyrelsen Bornholm, Bornholms Landbrug & Fødevarer, Destination Bornholm og Danmarks Naturfredningsforening Bornholm.

I forprojektet indgår, at der skal arbejdes med følgende forhold:

- Arealanalyse og rumlige sammenhænge
- Interessentanalyse og –inddragelse
- Målgruppeanalyse
- Formidling, kommunikation og markedsføring
- Økonomi og Fundraising

En uddybelse af ovenstående punkter kan ses i vedlagte oplæg fra mødet.

Kåre Kristiansen/DOF gjorde opmærksom på at huske 'den stille naturgæst' i projektet, og at DOF og andre relevante foreninger gerne vil medvirke til at planlægge en eventuel 'fordybelsessti'.

Hans-Jørgen Jensen/LAG-Bornholm opfordrede til at blive enige om fælles skiltning på tværs af myndigheder.

4. Kommuneplanstrategien (O og D)

Anka Nordvig Sonne, Center for Regional Udvikling, IT og Sekretariat, orienterede om status for arbejdet med strategien for kommuneplanen. Strategien er kommunalbestyrelsens politiske strategi for den fysiske udvikling af kommunen og skal forholde sig til, hvad der skal ændres ved den næste kommuneplanrevision.

Politikerne har udvalgt nogle temaer til strategien, og der har været afholdt et temamøde i kommunalbestyrelsen. Udkast til kommuneplanstrategi er nu under udarbejdelse. Efter politisk behandling, sendes udkast til kommuneplanstrategi i offentlig høring, og den endelige kommuneplanstrategi forventes at kunne vedtages i efteråret.

Politikernes overordnede mål i strategien er 42.000 indbyggere i 2028. Herunder er formuleret seks visionsspor:

1. At skabe 1.000 nye jobåbninger inden 2028
2. At udvikle nye, attraktive boliger og boligområder på tværs af Bornholm
3. At skabe trivsel og arbejdsglæde i ældrelivet
4. At Bornholm bliver det attraktive tilvalg for tilflyttere, turister og virksomheder
5. At fremme chancen for at børn og voksne på Bornholm bliver så ressourcestærke som muligt
6. At bruge vores tilgængelige og lokale ressourcer bedst muligt

Politikerne har valgt at arbejde med tre strategiske temaer for kommuneplanen:

- Udviklingsområder i kystnærhedszonen
→ Større frihed til planlægning i vores attraktive kystområder
- Natur, Miljø og Klimatilpasning
→ Arealreservationer til natur, sikring af grundvand og arealer som skal friholdes pga. oversvømmelsesrisici
- Omplacering af sommerhusområder
→ Udlæg af mere attraktive sommerhusgrunde i stedet for eksisterende uudnyttede områder

Temaet 'Omplacering af sommerhusområder' blev for nyligt sat ind i stedet for temaet 'Turisme og friluftsliv', som først var valgt.

Anka præsenterede herefter nogle oplæg inden for de tre temaer, som har været præsenteret for politikerne ved temamøde i kommunalbestyrelsen. Disse oplæg kan ses i vedlagte oplæg fra mødet.

5. Brigh Green Island-indsatsen (O og D)

Michael Hansen Bager, leder for BGI-indsatsen, orienterede om status for kommunens arbejde med Bright Green Island. Man arbejder i indsatsen med fire overordnede mål:

- CO2-neutral 2025
- Affaldsfri 2032
- Mobilitet – køre grønt på land
- 20% økologisk jord

I juni sidste år tiltrådte kommunen de otte bornholmermål. Inden tolv måneder skal fremlægges en handleplan. I efteråret blev en række interessenter herunder brancheforeninger, by- og borgerforeninger og større institutioner inviteret til møde. Disse vil gerne støtte op og finde konkrete initiativer, som de selv kan gøre.

I kommunen er samtlige centre blevet bedt om at beskrive, hvad de allerede gør, og hvad de kan tænkes at sætte i gang for at understøtte Bright Green Island-indsatsen. Den 25. marts 2019 præsenteres klima- og bæredygtighedsudvalget for kommunens handleplan for bornholmermålene.

Tilsvarende er der en proces med brancheforeningerne, som mødes igen i september og præsenterer de indsatser, de har bestemt sig for.

Hans-Jørgen Jensen/LAG-Bornholm kommenterede, at han finder de otte bornholmermål ret kommercielle og savner mulighed for at reformulere og eventuelt putte flere mål på f.eks. for social bæredygtighed.

Michael svarede, at det er et bevidst valg, at BGI-indsatsen ikke handler om social bæredygtighed – denne adresseres andre steder - og at det kommercielle ikke behøver at være en modsætning til det socialt bæredygtige.

Michael opfordrede til deltagelse i det store borgermøde om CO2-mål, som Bornholms Regionskommune afholder den 27. marts kl. 17.00 til 19.30 på Campus Bornholm. På mødet vil der blive talt om, hvorfor det er relevant at nedbringe CO2, hvilke teknologier, som kan komme i spil for at blive CO2-neutral, og hvilke konsekvenser det kan have at sætte nye store landvindmøller op. En række eksperter er inviteret til at komme og gøre de fremmødte kloge på de forskellige konsekvenser, det har, uanset, hvilken løsning politikerne vælger.

Tilmelding: For at have en nogenlunde fornemmelse af hvor mange der kommer til mødet, beder regionskommunen om, at man tilmelder sig via mail: co2moede@brk.dk. Skriv blot hvor mange, det ønskes at tilmelde.

Der kan læses mere om Bright Green Island-indsatsen her:

<http://www.brightgreenisland.dk/Sider/default.aspx>

6. Nye undersøgelser vedr. digesvale, perleugle og edderfugle ved Kåre Kristiansen, DOF (O)

Kåre Kristiansen orienterede først kort om DOF-Bornholm og deres projekter.

DOF-Bornholm har 210 medlemmer, hvoraf 60 er direkte involverede i konkrete projekter. DOF-Bornholm har gang i mange projekter – herunder nævnes nogle af de aktuelle eller nyligt afsluttede større projekter:

- Atlas III med 39 bornholmske kvadrater (feltarbejdet er afsluttet, rapport forventes i 2019) og transsektor-undersøgelse
- Undersøgelse af Digesvalebestanden på Bornholm (startet og afsluttet i 2018)

- Kystfugletællinger, inkl. særlig fokus på Ederfugl (Gentages årligt, sommer og vinter)
- Punkttællinger (Gentages årligt – sommer og vinter)
- DOF-basen med 170 aktive observatører

Disse kan betegnes som 'Citizen Science-projekter, eller borgervidenskab, som det kan kaldes på dansk, hvor amatører/almindelige borgere indsamler data.

Herudover har DOF-Bornholm aktiviteter under følgende overskrifter:

- Ugle-gruppen
- Stor Skallesluger-gruppen
- Rovfugle-gruppen
- Optælling månedligt i Hagemyr
- Optælling månedligt i Udkæret
- Hundsemyre-gruppen
- Svartingedal
- Vandrefalke-koordinator
- Havørne-koordinator
- Trainer - m.fl.
- Blad
- Hjemmeside
- Facebook

Kåre præsenterede herefter resultaterne af undersøgelser af digesvalebestanden på Bornholm, perleuglens status som ynglefugl i Danmark og edderfugleællingers vej mellem Christians Ø og Bornholm.

DOF-Bornholm har i 2018 med Jens Christensen som ankermand og artikelforfatter, gennemført en undersøgelse af **digesvalebestanden** på Bornholm. Ni ud af ti digesvaler er forsvundet fra Danmark i løbet af de seneste årtier. Men på Bornholm blev der i 2018 registreret mellem 3000 og 3500 ynglepar på Bornholm, hvilket er det største antal, som nogensinde er registreret. Selv om tidligere undersøgelser ikke har været lige så omfattende og derfor ikke kan sammenlignes direkte, er det DOF-Bornholms konklusion, at der ikke ses tegn på tilbagegang for digesvalen på Bornholm.

Christiansø Feltstation (Peter Lyngs) har i årene 2012-2018 optalt antal rugende **ederfugle** på Christiansø, antal ællinger klækket og efterfølgende afrejst fra Christiansø, samt antal ederfugle observeret ved de bornholmske kyster kort tid efter ællingernes ankomst. Undersøgelsen har vist, at der er en stor variation i ællingernes overlevelsesprocent mellem årene med den laveste overlevelse i 2016, hvor kun 2 % overlevede, og den højeste overlevelsesprocent i 2018, hvor 42 % overlevede. DOF-Bornholm kender ikke svaret på, hvad den store variation skyldes, men der kan være mange faktorer, som indgår.

DOF-Bornholm har endvidere deltaget i et projekt om **perleuglens** status som ynglefugl i Danmark. Perleugle findes i Danmark kun på et antal lokaliteter i Midt- og Vestjylland og så på Bornholm. På Bornholm er der bl.a. blevet sat redekasser op, og perleuglen yngler i disse kasser.

7. **Vækstprojekt Bornholm og arbejdet med en handleplan for outdoorturisme i Danmark, ved Pernille Lydolph, Destination Bornholm (O)**

Pernille Lydolph orienterede kort om, at hun sidder med i en følgegruppe for arbejdet med udarbejdelsen af en **national handleplan for outdoorturisme**. Det er Dansk Kyst- og Naturturisme, som er ansvarlig for arbejdet, hvor følgegruppen består af Erhvervsministeriet, Miljø- og

fødevareministeriet, Naturstyrelsen, KL, Danske Regioner, Vejdirektoratet, Danske Destinationer, Dansk Turismedfremme, Friluftsrådet, Danske Nationalparker og private aktører.

Målet er at opbygge et stærkt og levedygtigt outdoorerhverv og derigennem styrke natur- og kystturismen. Der er fokus på tilgængelighed til natur og arbejdet med forretningsudvikling.

Pernille orienterede herefter om projektet **Vækstprojekt Bornholm**. Projektet drives af Destination Bornholm i et partnerskab med Bornholms Regionskommune, Naturstyrelsen Bornholm og Dansk Kyst- og Naturturisme. I projektet er der to overordnede indsatsområder:

- Infrastruktur
Bl.a.:
 - Sporene i Almindingen
 - Forprojektet omkring et trailcenter
 - Outdoorcenter

- Den gode adfærd i naturen
 - Code of Conduct
 - Outdoor Friends

Tiltaget 'Outdoor Friends' handler om at have fokus på at hjælpe hinanden og levere en serviceydelse, der understøtter den gode oplevelse for en outdoorgæst på Bornholm.

Under overskriften Code of Conduct er der i projektet blevet arbejdet med et 'Bornholms Outdoor Kodeks', som skal understøtte det gode fælles samvær og adfærd i naturen. Der er udarbejdet fire overordnede anbefalinger med tilknyttede mere detaljerede underpunkter. De fire overordnede anbefalinger er:

- **Dyrk din outdooraktivitet, hvor det er tilladt.** Det anbefales altid at følge gældende regler for færdsel i et givent område – om det er til lands, til vands eller i luften.
- **Dyrk din outdooraktivitet ansvarligt.** Færdselsloven gælder også i naturen – Følg færdselsreglerne og vær opmærksom på højre vigepligt.
- **Vis hensyn til andre (outdoor)udøvere.** Vær et godt eksempel for god opførsel. Respekter andre brugere af naturen – Så respekterer de også dig.
- **Skån miljøet.** Værn om dyr, planter, træer, klipper – Alle naturens ressourcer. Det er disse, der gør naturen fantastisk og værd at opleve.

De mere detaljerede underpunkter kan ses i vedlagte oplæg fra mødet.

Naturstyrelsen Bornholm vil skilte med henvisning til det beskrevne outdoorkodeks.

Der blev stillet spørgsmål til, hvordan outdoor defineres. Pernille svarede, at definitionen på outdoor i denne sammenhæng er, at der er tale om aktiviteter i naturen, som der tages betaling for. Det er således det kommercielle, som adskiller outdoor fra friluftsliv. Pernille beskrev endvidere, at outdoorturisme favner over mange segmenter.

8. Eventuelt

Hans-Jørgen Jensen, LAG-Bornholm, gjorde opmærksom på, at LAG-Bornholm står bag et debatarrangement om de bornholmske skove med fokus på bæredygtig udnyttelse af de bornholmske skove bl.a. i forhold til efterspørgslen efter flis til energiproduktion. Mødet er den 1. april 2019 kl. 19.30-21.30 på Gudhjem Museum. Alle er velkomne. Tilmelding kan ske via mail til hjj@lag-bornholm.dk.